

**ՎԱՐԴԵՐԵՍՅԱՆ ԱՐԵՆ
(ԱԻ)**

**ԻՐԱՆ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ. ԳԱԶԱՏԱՐԻ
ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ**

21-րդ դարում էներգետիկ անվտանգության հարցը զուտ տնտեսական հասկացությունից վերածվել է քաղաքականի: Ներկայումս էներգակիրների ներմուծման խնդրի հետ կապված ցանկացած հարց ուղղակիորեն առնչվում է երկրի ազգային անվտանգության հարցերին: Էներգետիկ անվտանգությունը կարևոր է հատկապես այն երկրների համար, որոնք կախված են այս կամ այն երկրից՝ էներգակիրների ներմուծման հարցում: Էներգակիրների ներմուծման բազմականացումը տարբեր երկրներից դառնում է ռազմավարական նշանակություն ունեցող խնդիր:

21-րդ դարը կարելի է բնութագրել որպես էներգակիրների այլընտրանքի ստեղծման դար, որտեղ անկախ է մա, ով ունի այդ այլընտրանքի հնարավորությունը կամ ով իր համար ստեղծում է այդ այլընտրանքը: Նկատենք, որ Հարավային Կովկասի հանրապետությունները ևս վարձում են գտնել էներգակիրների ներմուծման նոր աղբյուրներ: Էներգետիկայի բնագավառում հայ-իրանական հարաբերությունները կարելի է դիտարկել հենց այս՝ այլընտրանքի տեսանկյունից:

1992թ. դեկտեմբերին Իրանում Հայաստանի Հանրապետության և ԻԻՀ միջև ստորագրվեցին մի շարք պայմանագրեր, այդ թվում՝ Հայաստան գազամուղի կառուցման համաձայնագիրը:

Այդ համաձայնագիրը ստորագրվեց այն ժամանակ, երբ երկու երկրների կապերի զարգացման համար բավական մասնատալոր պայմաններ կային: Հակառակ բոլոր սպասումների՝ տարբեր պատճառներով համաձայնագիրը կյանքի չկոչվեց:

1995թ. գազամուղի կառուցման հարցի շուրջ հնարավոր դարձավ Իրանի հետ կնքել մի լրացուցիչ համաձայնագիր, ըստ որի Հայաստանը գազամուղի կառուցումից հետո տարեկան կալուղ էր ստանալ 700 մլն խմ. գազ: Եվ հարկ է ավելացնել, որ մինչև վերջ հստակեցված չէր, թե ով է իր վրա վերցնելու գազամուղի Թավրիզ-Մեղրի հատվածի շինարարությունը¹:

2000թ. նոյեմբերի 8-9-ը ՀՀ պաշտպանության նախարար Սերժ Սարգսյանն այցելեց Թեհրան և հանդիպումներ ունեցավ Իրանի որոշ պաշտոնյաների, այդ թվում նախագահ Խաթամիի հետ: Բանակցությունների առանցքային հարցը եղել է Իրան-Հայաստան զազատարի կառուցումը, որի շինարարության աշխատանքները պետք է սկսվեին 2001թ. փետրվարին: Նույն թվին հայտարարվեց, որ Իրան-Հայաստան 140 կմ երկարությամբ զազատարի կառուցումը գնահատվել է 138 մլն Իրան, և որ նախագիծն իրականացնելու է ռուսական «Գազպրոմ», ֆրանսիական «Ֆրանսգազ», իրանական զազի ազգային ընկերությունների և ՀՀ էներգետիկայի նախարարության մասնակցությամբ ստեղծված կոնսորցիումը²:

Ինչպես նախորդ համաձայնագրերը, այդ համաձայնագիրը ևս կյանքի չկոչվեց: Դրա հիմնական պատճառներից էին ռուսական կողմի իրաժարվելը վերը նշված կոնսորցիումից, ինչպես նաև Իրանի առաջարկած բարձր սակագինը³:

Հարկ է նշել՝ 1992թ.-ից ի վեր զազամուղի թեման եղել է հայ-իրանական բոլոր բանակցությունների առանցքային խնդիրներից մեկը:

2001թ. հուլիսի 3-5-ը Թեհրան ժամանեց ՀՀ կառավարական պատվիրակությունը: Նրա ունեցած հանդիպումներում մասնավորապես քննարկվեցին էներգետիկայի և հաղորդակցության ոլորտի մի շարք համատեղ ծրագրեր՝ կարևորելով Իրան-Հայաստան զազատարի, Արաքս գետի վրա հիդրոէլեկտրակայանի և Քաջաբանի թունելի կառուցումը⁴:

Իրան-Հայաստան զազատարի շինարարության կապակցությամբ առկա էր այն տեսակետը, որ ԱՄՆ-ը կարող էր դեմ լինել նրա իրագործմանը: Այդ հարցի շուրջ հայ-ամերիկյան քննարկումները ցույց տվեցին, որ Վաշինգտոնը ըմբռնումով է մոտենում Հայաստանի էներգետիկ անվտանգության խնդիրներին և դեմ չէ զազատարի այդ ծրագրի կենսագործմանը:

2001թ. դեկտեմբերին ՀՀ նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանը պաշտոնական այցով եղավ Իրանում, որտեղ տեղի ունեցած բանակցությունների առանցքային թեմաներից է եղել Իրան-Հայաստան զազատարի շինարարության հարցը⁵:

ՀՀ վարչապետ Անդրանիկ Մարգարյանը 2003թ. դեկտեմբերին այդ հարցի առնչությամբ իր հայտարարություններից մեկում ասել է. «Ռուսաստանի Դաշնությունը չի ժխտում նախագծի իրագործման կարևորությունը, ավելին՝ հայկական կողմը Ռուսաստանին հրավիրում է զազատարի շինարարության գործում ակտիվ դեր խաղալ»:

Տևական բանակցություններից հետո վերջապես Հայաստանը և Իրանը 2004թ. մայիսի 13-ին ստորագրեցին Իրան-Հայաստան զազատարի կառուցման վերջնական պայմանագիրը⁷:

2004թ. սեպտեմբերին ԻԻՀ նախագահ Մոհամմադ Խաթամիի Հայաստան կատարած պաշտոնական այցի ժամանակ երկու նախագահների ներկայությամբ Երևանում մի շարք համաձայնագրեր ստորագրվեցին, որոնցից մեկը վերաբերում էր Իրան-Հայաստան գազատարի Մեդրի-Քաջարան հատվածի ֆինանսավորմանը, որը պարտավորվում էր կատարել իրանական կողմը¹⁰:

ԻԻՀ նախագահի երևանյան այցի ընթացքում ՀՀ էներգետիկայի նախարար Արմեն Մովսիսյանը և Իրանի նավթի նախարար Բիժան Ջանգանեն ստորագրեցին փոխըմբռնման մի հուշագիր՝ էներգետիկ բնագավառում հետագա աշխատանքների վերաբերյալ¹¹:

Հանդիսավոր արարողությամբ 2004թ. նոյեմբերի 30-ին մեկնարկեցին «Իրան-Հայաստան» գազատարի շինարարության աշխատանքները, միաժամանակ Շինուհայրում շահագործման հանձնվեց «Ազարաե-Շինուհայր» էլեկտրահաղորդման բարձրավոլտ օղային երկրորդ գիծը¹²:

Իրանական կողմում կառուցվելիք գազատարի երկարությունը 100 կմ է և ընդգրկում է Թավրիզ-Նորդուզ (Մեդրի սահմանային կետը) տարածքը:

Այդ հատվածի շինարարությունը պետք է իրականացնի իրանական կողմը: Գազատարի առաջին 40 կիլոմետրը, որի շինարարությունն արդեն սկսվել է, կառուցվելու է իրանական կողմի հատկացրած 30 մլն դոլար վարկի միջոցներով: Վարկի տրամադրման մասին համաձայնագիրը ՀՀ էներգետիկայի նախարարության ու Իրանի արտահանման և զարգացման բանկի միջև ստորագրվել էր սույն թվականի սեպտեմբերին՝ ԻԻՀ նախագահ Մոհամմադ Խաթամիի Հայաստան կատարած այցի ժամանակ¹³:

Այդ նույն ժամանակ գազատարի 40կմ շինարարության մասին պայմանագիր էին ստորագրել նաև «Հայաստանի բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցեր» ընկերությունը և, որպես կապալառու, Իրանի «Մանիր» ընկերությունը¹⁴: Ըստ հիշյալ պայմանագրի՝ շինարարությունը պետք է ավարտվի մինչև 2007թ. հունվարի 1-ը, որից հետո Իրանի և Հայաստանի գազի համակարգերը կարող են միանալ և սկսել աշխատանքը, սակայն ավելի փոքր թողունակությամբ, քան նախատեսված էր գլխավոր պայմանագրում (2004թ. մայիսի 13-ին), համաձայն որի Հայաստան ներմուծվող գազի ծավալը սկզբնական շրջանում կհասնի մինչև տարեկան 1,1 մլրդ խմ, իսկ 2019թ.՝ 2,3 մլրդ խմ-ի¹⁵:

Ըստ «Մանիր» ընկերության փոխտնօրեն Համիդ Ռեզա Ջամանի արած հայտարարության՝ կառուցվող գազատարը տարեկան առավելագույնը 2,8 մլրդ խմ. գազ Հայաստան առաքելու հզորություն ունի. գազի խողովակն ունի 711 մմ տրամաչափ և իջեցվում է 1,7 մ խորության խրամատներում¹⁶:

Պայմանագիրը ստորագրված է 20 տարով: Նախատեսված հզորությամբ գազատարը շահագործելու համար Հայաստանում պետք է կառուցվի ևս 197 կմ խողովակաշար, որը կընդգրկի Քաջարան-Սիսիան-Ջերմուկ-Արարատ տարածքը:

Ըստ Իրանի հետ ձեռք բերած համաձայնության՝ հայկական կողմը Իրանից ստացվող 1000 խմ գազի դիմաց իրանական կողմին կտրամադրի 3000 կվտ ժամ էլեկտրաէներգիա «գազ էլեկտրաէներգիայի դիմաց» սկզբունքով:

Ըստ համաձայնագրի՝ նախատեսվում է 1:3 հարաբերակցությամբ ստանալ գազ և հատկացնել էլեկտրաէներգիա: Համաձայն հաշվարկի՝ 1,1 մլրդ խմ. գազ տարեկան ստանալով Իրանից՝ Հայաստանը Իրանին կմատակարարի 3,3 մլրդ կվտ ժամ էլեկտրաէներգիա:

Պետք է նկատի առնել, որ Հայաստանը, գազի խողովակաշարի և բարձրավոլտ էլեկտրացանցի միջոցով կապվելով հարևան Իրանի Իսլամական Հանրապետության հետ, ստեղծում է էներգետիկ անվտանգության այն համակարգը, որը ռազմավարական նշանակություն ունի մեր երկրի զարգացման համար քե՛ն ներդրումնապատասխան և քե՛ն արտաքին քաղաքական ոլորտների տեսանկյունից:

AREN VARDERESYAN
(IOS)

IRAN-ARMENIAN COOPERATION IN POWER ENGINEERING: CONSTRUCTION OF THE GASLINE

The article deals with the construction of the gasline between Iran-Armenian within the framework of agreement in power engineering signed between Armenia and Iran, in 1992.

The developments concerning the project have also been touched upon.

The article concludes the importance of the gasline for both countries.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ազգ, 10.12.2000
2. Հայաստանի Հանրապետություն, 20.11.2001
3. Հայաստանի Հանրապետություն, 20.11.2001
4. IRAN NEWS, 06.07.2001 (մաև տես «Ազգ», 07-07-2001)
5. www.iran.gov.mfa
6. Առավոտ, 23.12.2003
7. Հայաստանի Հանրապետություն, 20.05.2004
8. Ազգ, 09.09.2004
9. Հայաստանի Հանրապետություն, 20.05.2004

10. Հայաստանի Հանրապետություն, 01.12.2004
11. Ազգ, 03.12.2004
12. Սիհր, դեկտեմբեր, 2004
13. Հայաստանի Հանրապետություն, 09.01.2006
14. Հայաստանի Հանրապետություն, 09.01.2006
15. Հայաստանի Հանրապետություն, 01.12.2004
16. Հայոց Աշխարհ, 03.12.2004